

Konec zimního období 1942-1943. Události posledních měsíců vyvolávaly stále větší znepokojení hlavních představitelů třetí říše. Nebylo divu. Porážku německo-italských vojsk u El-Alamejnu, vylovení Američanů a Britů v Alžírsku a Maroku, kapitulaci Paulusovy armády ve Stalingradě a stupňující se letecké údery do srdce Německa nešlo již přehlušit optimistickou agitací.

Joseph Goebbels, říšský ministr národní osvěty a propagandy, si začal uvědomovat, že z oblasti kultury by mělo vzejít burcující nacionalistické dílo, podporující válečné úsilí. Nejmasovější, tedy filmové, které by příkladným pojetím zapůsobilo na odhodlání civilního obyvatelstva, zvýšilo pracovní výkony ve výrobním sektoru a samozřejmě posílilo morálku mužů na frontách.

Avšak jaké téma zvolit? Vedle řady filmů dokumentárních vzniklo již několik hraných filmů o pravé probíhající válce a životopisy vzorných německých velikánů – pruského krále Fridricha II. Velikého, státníka Otto von Bismarcka i zavražděného spolustraníka Horsta Wessela se už také dočkaly realizace.

Goebbels si umínil, že film, o němž uvažoval, musí být výpravný, barevný a paralelně čerpající z německých dějin. Nejlépe z počátku devatenáctého století, z dob napoleonských válek.

Inspirace

Koncem října 1806, necelé dva týdny po vítězných bitvách u Jeny a Auerstättu, Napoleon opanoval Berlín. Do rukou Francouzů padl Lübeck, Magdeburk, Štětín. Vedle měst u pobřeží Severního moře chtěl Bonaparte obsadit i velká obchodní střediska na pobřeží moře Baltského. Danzig (Gdaňsk) Francouzům vzdoroval až do května 1807. Zatímco Kolberg... Kolberg! Goebbels měl náhle zcela jasno. Film musí pojednávat právě o něm! A to proto, že „bude dobře korespondovat se situací, která nám pravděpodobně hrozí“, jak si zapsal do deníku.

Silně opevněný Kolberg (dnes polský Kolobrzeg), ležící při ústí řeky Persanty do Baltského moře, se v roce 1807 mimořádně proslavil. Zatímco téměř celá pruská armáda byla poražena a širokou pevninu kolem města okupoval Napoleon, posádka se odmítla vzdát. Naopak – Joachim Nettelbeck zorganizoval občanský sbor, který v součinnosti s vojenskými složkami a podle rozkazů velitele pevnosti generála A. N. von Gneisenau se postavil na rozhodný odpor. Občanská garda a vojenská posádka přes těžké ostřelování z děl po celých šest měsíců odrazily zběsilé útoky Francouzů a polských legionů generála J. H. Dabrowského a úspěšně

ubránily Kolberg až do uzavření míru v Tylži.

Domy obyvatel se proměnily v trosky, ale město zůstalo. Prusko zničené a sražené na kolena časem překonalo krizi, doplnilo lidské i materiální ztráty, hospodářsky se pozvedlo a v krátké době se opět stalo důležitým státem Evropy.

Tato patřičně zaktualizovaná skutečnost se měla stát ústředním mottem, hlavním symbolem filmu. Kinematografického díla, jímž měl být postaven ideový památník obráncům Kolbergu, kteří neochvějnou vírou v konečné vítězství už před 135 roky vztyčili monument celému Německu.

Prominentní režisér

Dalo se předpokládat, koho asi J. Goebbels realizací filmu Kolberg pověří. Přízní nejvyšších kruhů NSDAP se těšil zkušený režisér Veit Harlan. Tvůrce antisemitského pamfletu Žid Süß a historického díla Velký král o pruském monarchovi Fridrichu II. Velikém. Ovládnutí techniky barevného filmu prokázal protičeským snímkem Die goldene Stadt a zdařilými adaptacemi dvou novel – Dům u jezera a Její oběť.

Na začátku června 1943 bylo již hotovou věcí, že Kolberg bude Harlanovým v pořadí již čtvrtým barevným filmem, jehož epické ztvárnění v duchu nacionalistického hrdinství a patosu bude mít všestrannou podporu politických představitelů a wehrmachtu.

Na pokyn nacistických špiček se Harlan dal do práce. Společně s Alfredem Braunem napsal námět a pak vybral hlavní interprety. Svoji manželku Kristinu Söderbaumovou a vynikající herce, jako byl Heinrich Georg (otec dnešního neméně populárního Götze Georga, představitele komisaře Horsta Schimanského), dále Paul Wegener, Gustav Diesel, Otto Wernicke a jiní. V plenéru u Berlína nařídil postavit kopii historické pevnosti. Zajistil výrobu kostýmů, trénu, maket kanonů, dělových lafet, ručních palných zbraní, čák, šavlí a kopí. V době, kdy civilní obyvatelstvo Německa i okupovaných zemí muselo odevzdávat zimní oblečení všeho druhu pro mrznoucí vojáky na východní frontě, do filmového městečka Babelsbergu docházely stovky textilních rolí. Šily se z nich kabátce a přiléhavé kalhoty napoleonských husarů a uniformy všech barevných odstínů pro kompars dělostřelců, kyrysníků, dragounů, hulánů i pěšáků. Dále čabraky i modré pruské stejnokroje. Předběžné odhady finančních výloh při výrobě filmu Kolberg počítaly asi s osminásobkem běžných vydání, jaké u jiných filmů běžně dosahovaly více než jednoho milionu marek.

Na konci října 1943 Harlan začal natáčet...

Situace

V té době Sověti získali nazpět Smolensk, Američané vstoupili do Neapole a britské vzdušné síly připravovaly leteckou bitvu o Berlín. Německá říše potřebovala každého bojeschopného muže.

Joseph Goebbels zařídil, že Harlan dostal k dispozici nejen kolem šesti tisíc koní, ale především takové množství vojáků-statistů, jaké dosud v žádném jiném filmu neúčinkovalo.

Po dohodě s Vrchním velitelstvím branné moci (OKW) byly z válečného pásma do vnitrozemí postupně stahovány mnohatisícové týlové jednotky a převlékány do historických stejnokrojů. Pokud zrovna nehrozil letecký poplach, vojáci splnili úkol před kamerami, pak si opět vyměnili

uniformy a vrátili se zpátky ke svým povinnostem. A nastoupili další. Tak se vystřídal údajně na 187 000 mužů!

Skončilo jaro a začalo léto 1944. Natáčení Kolbergu pokračovalo. Zatímco Norbert Schultze připravoval doprovodnou hudbu, spojenecká vojska pronikala Francií, Sověti ovládli litevský Vilnius a Hitler vyvázl o vlas z atentátu.

Na podzim Harlan dokončil poslední záběry a negativ putoval do střížen. Dne 5. ledna 1945 Goebbels zhlédl právě vyvolanou první kopii.

Premiéra ve stínu konce

Sověti obklíčili Königsberg (Královec) ve Východním Prusku a obsadili Tannenberg. Američané postupovali územím Německa. Berlín se následkem bombardování proměňoval v trosky. Přesto se zde, v kině produkční společnosti UFA na Alexander Platz a v prostorách Tauentzien Palace 30. ledna 1945 konala slavnostní premiéra pro veřejnost. Velkofilm Kolberg oceněný predikátem „státně politický a vlastenecký“ zapůsobil a sklidil frenetický potlesk. Přítomní herci se pod projekčním plátnem patnáctkrát děkovali. Byli šťastni a snad i sami věřili zápalnému účinku odvedené práce. A možná si i povzdechli, že natáčení mělo začít o jeden až dva roky dříve.

Pro povzbuzení k poslednímu odporu byly další kopie poslány ještě do jiných ohrožených měst, například do Gdaňska a Vratislavi, a pravděpodobně i jinam. Obležené a zeširoka odříznuté německé posádce v přístavu La Rochelle při Atlantském pobřeží musel být film, a to rovněž 30. ledna, dopraven letecky.

Závěr

V podstatě se film Kolberg proměnil v bláhový sen. Byl dokončen příliš pozdě, než aby mohl splnit svůj účel. Z časové tísně nebyl uveden ani v kinech Protektorátu Čechy a Morava. Má se dokonce za to, že jej zhlédlo méně lidí, než kolik jich před kamerami účinkovalo. Mnozí ze statistů, stejně jako Joseph Goebbels, válku nepřežili. Veit Harlan ano. V roce 1949 byl postaven před soud a obžalován ze zločinu proti lidskosti. Nikoliv však pro Kolberg, ale pro nenávistný film Žid Süß. O rok později již opět natáčel.

Ateliéry společnosti UFA v Babelsbergu u Berlína téměř celé zničil nálet Spojenců. Rozmetal poslední zbytky makety města Kolbergu.

Avšak co Kolberg pravý – ten skutečný v Pomořanech? Ne, rok 1807 se neopakoval. Nenašel se nový Gneisenau, ani nový Nettelbeck. V polovině března 1945 po třítydenních bojích jej značně poničený dobyly sovětské a polské jednotky.

Jestli na základě historické paralely film Kolberg vliv naději obleženým německým vojákům v atlantském přístavu La Rochelle, už stěží někdo zjistí. Jisté však je, že La Rochelle, stejně jako posádka v Dunkerque při doverské úžině, kapitulovalo až 9. května 1945!

Miroslav Čvančara